

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата політичних наук, доцента Костенко Андріани Миколаївни
на дисертацію Назарова Миколи Сергійовича
«Формування пострадянських партійних систем з домінуючою партією:
українська специфіка»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
(доктора філософії)
за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси
(05 – соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з державними науковими програмами. Характер партійної системи визначається можливістю й ступенем реальної участі легально існуючих політичних партій у формуванні державних органів, насамперед уряду, а також можливістю впливу цих партій на вироблення й здійснення внутрішньо- і зовнішньополітичного курсу держави. Аналіз шляхів формування партійної системи пострадянської України нерозривно пов'язане із процесом становлення державності. Це позначилось як на ідеології, організаційній будові так і на ролі партій у політичній системі суспільства. У пострадянській Україні партійна система грає швидше допоміжну роль у формуванні державної політики, а центральним агентом економічного та політичного процесу виступає бюрократія, яка по суті і здійснює державну політику. А активне долучення до партійних справ у якості спонсорів та замовників політичного процесу фінансово-промислових груп (ФПГ), сприяло формуванню домінантно-патронажної партії.

Усе це свідчить, що партійна система України перебуває в процесі трансформації. Разом з тим, розвиток України як демократичної, європейської держави потребує ефективної і репрезентативної політичної системи, яка є неможливою без дієвих, інституціоналізованих політичних партій. З огляду на це вкрай необхідним є подальше поглиблення наукових знань про українську специфіку партійної системи. Особливо ж на часі аналітичне з'ясування специфіки становлення, функціонування та еволюції

домінуючих партій в контексті неопатримоніальних інститутів та практик у пострадянських країнах загалом, та закономірностей розвитку партійної системи з домінуючою партією в Україні зокрема. Всі ці завдання та цілі мають справжню, вагому наукову актуальність. І обрання автором дисертаційної роботи саме такої теми дослідження можна лише вітати.

Тема дисертаційного дослідження Назарова М.С. пов'язана з науковими програмами, планами і темами, зокрема з тими, що виконувались на базі кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Оцінюючи *обрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірність й новизну*, необхідно насамперед вказати, що дисертант порушив маловивчені, а то й недосліджені належним чином проблемні питання вітчизняної політичної науки, зупиняючись як на розгляді передумов формування партійної системи з домінантно-патронажною партією в Україні; аналізу її впливу на інші політичні партії; так і окреслив перспективи розвитку домінантно-патронажної партії в Україні після 2014-го року. Використовуючи сучасні наукові методи, дослідник зміг дійти вагомих висновків та сформулювати наукові положення дисертаційної праці, які відрізняються значною науковою новизною та доказовістю.

Цінним є й те, що він в підрозділі 3.2. своєї дисертації докладно та повно виділив та проаналізував ряд чинників, які призводять до втрати домінуючих позицій політичною партією на прикладі Партії регіонів, яка після 2010-го року перетворилася на домінантно-патронажну політичну партію. Відстежив внутрішні та зовнішні передумови втрати нею домінування (сс. 151 – 167). Це дозволило йому уточнити та конкретизувати низку теоретичних положень вітчизняної науки в частині вивчення партійної системи України. Цілком достовірними та доказовими виглядають запропонована автором власна типологія партійних систем з домінуючою партією, в якій чітко розмежовуються системно-домінуючі та домінантно-патронажні партії. Основним фактором диференціації виступає ступінь

впливу партії на владу, тобто її реальна здатність формувати органи виконавчої влади та впливати на прийняття державницьких рішень (с. 85). Цікавим та змістовним є також порівняльний аналіз функціонування партійної системи з домінуючою партією в Японії, Мексиці, Індії та Єгипті по відношенню до країн пострадянського простору, виокремлення спільних закономірностей, які проявилися під час боротьби партій за домінування, безпосередньо у процесі домінування та спільні риси, які приводили до втрати домінуючих позицій (сс. 92 - 113 та інші). Цікавими та не позбавленими новизни є також роздуми дослідника над можливими сценаріями розвитку формування домінуючої партії в політичній системі України (картельна партія, формування партійної системи з домінантно-патронажною партією, широка коаліція) після Революції Гідності 2014 року (с. 182-184), що має і прикладне значення.

Виклад дисертаційних положень та логіка структури тексту є логічними, послідовними, мета та завдання роботи досягнуті автором. В цілому висновки, теоретичні узагальнення, основні наукові положення, і практичні рекомендації дисертації є достатньою мірою обґрунтовані. Достовірність наукових положень дисертаційного дослідження Назарова М.С. визначається використанням ним сучасних методологічних підходів, їх критичним авторським осмисленням та творчим застосуванням.

Достовірність положень дисертаційного дослідження обумовлена також аналітичним опрацюванням здобутків зарубіжної і вітчизняної науки, які автор детально розглядає та систематизує на сс. 22 – 69. При цьому він виявляє поважну наукову ерудицію, смак до систематизації та вміння адекватно використовувати науковий та категоріальний апарат сучасної політології. Автор також вивчив низку нормативно-правових актів, що стосуються проблематики його дослідження, зокрема Закони та Постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України.

Не викликає сумнівів наукове та практичне значення досягнутих результатів дисертаційного дослідження, яке визначається як його комплексним характером, так і новаторським підходом. Автор намагається діалектично та критично оцінити розвиток процесів становлення та функціонування партійних систем з домінантно-патронажною партією на пострадянському просторі взагалі; показати, роль та місце партійної системи України в системі неопатримоніальної влади, а саме другорядність політичних партій у формуванні державної політики в умовах домінування неопатримоніальної бюрократії та президентської вертикалі влади; а також виділити внутрішні та зовнішні чинники втрати домінуючих політичних позицій Партією регіонів, зокрема. Більшість із внесених автором пропозицій відрізняється науковою обґрунтованістю, емпіричною доказовістю, продуманістю і тому заслуговують на увагу як теоретиків, так і практиків в царині внутрішньої та зовнішньої політики України.

Висновки, що сформульовані у дисертаційній роботі (сс. 186 – 190), можуть бути використані як у подальшій навчальній та дослідницькій діяльності, так і практичній роботі управлінців, державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, передусім тих із них, які несуть відповідальність за виконання державних програм щодо впровадження політичних реформ в Україні у контексті побудови партійної системи європейського типу.

Зауваження та дискусійні питання. В цілому позитивно оцінюючи основні наукові положення і висновки дисертації, ступінь їх достовірності та новизни, вважаємо за доцільне висловити окремі критичні зауваження і вказати автору на дискусійні положення в його дисертаційній праці.

По-перше, в II розділові дисертації недостатню увагу приділено обґрунтуванню вибора країн при аналізі процесу формування партійних систем з домінуючою партією в Японії, Мексиці та Індії. Хоча автор детально вивчив закономірності формування партійних систем з домінуючою партією, проте не пояснив власну логіку вибору зазначених країн виходячи з

необхідності в подальшому аналізувати саме пострадянські держави (сс. 75-80).

Така ж погрішність допущена автором при дослідженні еволюції партійних систем Російської Федерації та Казахстану. На нашу думку, з усього спектру пострадянських держав недостатньо обґрунтованим є вибір саме Російської Федерації та Казахстану (сс. 114-117).

По-друге, при розгляді наукового доробку своїх попередників у проблематиці дослідження, дисертанту варто було би чіткіше розмежувати надбання світової та вітчизняної політичної науки, які мають поки що суттєво відмінний рівень та якість теоретичних та емпіричних досліджень партійних систем, зосередившись на збалансованому викладі академічних чеснот і недоліків найвагоміших монографічних праць та визначальних статей. Дисертант недостатню увагу приділив аналізу дисертаційних робіт вітчизняних вчених.

По-третє, автору варто було б уникати посилань на вторинну літературу, як ось, на посібники та підручники.

По-четверте, при зазначенні зв'язку роботи з науковим програмами, планами та темами зазвичай вказують номер їх державної реєстрації.

По-п'яте, при відзначенні змістовності розділів, досить якісних висновків до підрозділів, не помітні узагальнюючі висновки до двох основних розділів дисертації, що дещо несподівано а тлі здатності дослідника до цікавих та змістовних узагальнень.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. За результатами дисертаційного дослідження Назаров М. С. опублікував п'ять статей у фахових виданнях, дві – у зарубіжних спеціалізованих наукових журналах та апробував основні положення дисертаційної роботи на п'яти конференціях різного рівня та географії проведення.

Ознайомлення із змістом дисертаційної роботи, авторефератом, опублікованими науковими працями дає підставу вважати їх ідентичними.

Незважаючи на наведені вище зауваження, дисертаційне дослідження М.С. Назарова є цілісною, самостійною, творчою науковою працею, в якій запропоноване розв'язання важливої наукової проблема. Вважаємо, що за змістом та оформленням дисертація Назарова Миколи Сергійовича «Формування пострадянських партійних систем з домінуючою партією: українська специфіка» належним чином відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата політичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси (05 – соціальні та поведінкові науки).

